

Planprogram

Kommunedelplan for kulturminner i Fræna kommune

Innhold:

- 1 Bakgrunn og mål**
- 2 Rammer og føringer for planarbeidet**
- 3 Aktuelle problemstillinger – avgrensning - utredningsbehov**
- 4 Planprosess: organisering, medvirkning og framdrift**

1 Bakgrunn og mål

1.1 Bakgrunn

Arbeidet med kommunedelplan for kulturminner 2018-2030 forankres i kommunens planstrategi for perioden 2016-2019.

Som planmyndighet forvalter kommunene store kulturhistoriske verdier. En kommunedelplan for verneverdige kulturminner og kulturmiljø er et viktig verktøy både for å øke kunnskapsnivået hos administrasjon og politikere, og for å sette kulturminner og kulturmiljø på den politiske dagsorden. Bevissthet rundt egen historie og ivaretagelse av verdifulle spor etter levd liv fra langt bakover i tid og fram til i dag, må innarbeides i kommunens ulike virksomheter fra plan- og byggesak til skole, turistnæring, samferdsel, næringsutvikling m.m. Plan- og bygningsloven og kulturminneloven gir både føringer og bruksanvisning for hvordan kommunens egen historie kan og skal ivaretas. Planverket ligger til grunn både for kommunal, regional og statlig planlegging og virksomhet i Fræna. Det er derfor viktig at dette er oppdatert, relevant og tilgjengelig også innen kulturminnevernet.

1.2 Definisjoner

Kulturminner og kulturmiljøer defineres slik i kulturminnelovens § 2:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Hvorfor skal vi ta vare på dem?

Fordi de er en del av vår felles arv og hukommelse. I Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) står følgende «Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping».

1.3 Mål og delmål

I tillegg til at en kulturminneplan har en selvfølgelig plass i det kommunale planverket, så er det et overordnet mål med planarbeidet å styrke forståelsen og respekten for kulturminnene våre. En god planprosess med bred involvering og kunnskapsdeling, vil forhåpentligvis høyne årvåkenheten overfor kulturminnene rundt oss og vekke verneviljen vår når disse trues.

Det overordnede målet: Å verne og å styrke forståelsen og respekten for kulturminnene våre, kan deles i fem delmål:

1. Kartlegge, beskrive og verdsette de viktigste kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen
2. Innhente og dele kunnskap om vår felles historie gjennom materielle og immaterielle kulturminner
3. Lage forvaltnings- og skjøtelsesplan for våre viktigste kulturminner og kulturmiljø
4. Sikre at de viktigste kulturminner og kulturmiljø, både lokale, regionale og nasjonale, tas med i reguleringsplaner og kommuneplanens arealdel
5. Lage en plan for hvordan kunnskap om kulturminner og kulturmiljø kan formidles

Det er viktig at det utarbeides en konkret handlingsdel i planen, og som bør rulleres årlig. Her kan små og store tiltak beskrives, knyttet til skjøtsel, formidling etc.

Videre må det være et mål at kulturminneplanen rulleres samtidig med kommuneplanen. Slik sikrer man en dynamisk plan som evner å ta opp i seg endringer, og bidrar til en videreføring av politisk eierskap til nye politikere. Kulturminner som er tatt med i kommunale planer står sterkere nå det søkes om ulike tilskudd hos stat og fylkeskommune og andre offentlige bidragsytere.

2 Rammer og føringer for planarbeidet

2.1 Arbeidet med kommunedelplanen må følge Plan- og bygningslovens kapittel 8 som omhandler prosesskravene, mens kulturminneloven legger føringer for hvordan vi skal forvalte kulturminner fra før 1850. Alle kulturminner som dateres til før 1537 er automatisk fredet. I tillegg kan Riksantikvaren erklære automatisk freding av bygg aldersbestemt for perioden 1537-1650.

Videre er det tre nasjonale dokument som er særlig viktige innenfor dette feltet:
NOU 2002:1 Fortid former framtid. utfordringer i en ny kulturminnepolitikk.
St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner
St.meld. nr. 22 (2004-2005) Kultur og næring

Relevante regionale planer:

Regional delplan for kulturminner av regional og nasjonal verdi (Møre og Romsdal fylkeskommune 2015)

Plan for kulturminnevernet i Møre og Romsdal (Møre og Romsdal fylkeskommune 1999)

3 Aktuelle problemstillinger – avgrensning - utredningsbehov

3.1 Omfang og avgrensning

Fræna er rik på kulturminner. Det er kulturminner og kulturmiljø av både av lokal, regional og nasjonal betydning i kommunen. Kystmeldestasjonen på Hammerøya på Bjørnsund er for eksempel vurdert til å være et kulturmiljø av nasjonal verdi, mens Maleremma fiskergårdsbruk har regional verdi. Et annet eksempel på kulturminne av regional verdi er Dalsetgården i Elnesvågen. Det er registrert 41 slike nasjonale eller regionale kulturminner og kulturmiljø i Fræna kommune i regional delplan for kulturminner og kulturmiljø. I tillegg kommer alle kulturminnene av lokal verdi. Det er alt fra gravrøyser og kokegroper til den gamle, nedlagte bensinstasjonen i Elnesvågen. Det sier seg selv at å gjøre en fornuftig avgrensning av hva planen skal omfatte er svært vanskelig, men nødvendig.

Hva er et verdifullt kulturminne eller kulturlandskap – hvem og hva definerer og verdsetter det ene framfor det andre? Et kulturminne er verdifullt når noen tillegger det en slik verdi, jamfør regional delplan for kulturminner vedtatt på fylkestinget i 2015. Dette gjelder kulturminner fra etter 1537, i og med kulturminnelova har fastslått at kulturminner før den tid er automatisk fredet og dermed verneverdige. Hva som må ansees som verneverdig etter den tid må bl.a. lokalsamfunnene/bygdene være med å definere gjennom denne planprosessen. De større linjene og tematiske føringene må derimot defineres i planprogrammet slik at man har en ramme og struktur på arbeidet.

3.2 Tematisk tilnærming

Innledningsvis bør planen gi en kortfattet historisk oppsummering av Frænas historie. I en slik oppsummering må man også si litt om typiske utviklingstrekk i kommunen knyttet til folketall, kommuneøkonomi, bosettingsmønster osv. Stikkord i en slik oversikt vil være: vår eldste historie, primærnæringer med setermiljø og kulturlandskap, kirker og gravplasser, industri og håndverk, samferdsel og kommunikasjon, kvinners kulturhistorie, bygningshistorie, skolehistorie, krigens historie og frivilligheten og organisasjonslivet. Dette er stikkord som videre kan sorteres inn under de hovedtemaer der de naturlig hører hjemme

Oppsummert blir hovedtemaene i planarbeidet som følger:

1. **Fortidsminner** – Fræna kommunes tidlige historie. Det er registrert 267 automatisk fredete kulturminner i kommunen. Det viser at Fræna har en lang og rik forhistorie, det er derfor naturlig at vår eldste historie vies plass.
2. **Næringsliv** – landbruket, fiskeri og sjøfartens historie i Fræna. Fræna en stor landbrukskommune som gjennom sin beliggenhet ved havet og Hustadvika i tillegg har hatt fiske som en sentral næringsvei. Det er interessant å samtidig spørre seg hva denne

natur- og kulturhistoriske betingelsen har hatt å si for næringsutviklingen i kommunen opp til nyere tid.

Stikkord: Bygningshistorie, håndverk, seterliv, tarebrenning, kulturlandskap, fiske- og fangsttradisjoner, fiskevær som kulturmiljø, handel, båter, organisasjonsliv.

3. **Krigens historie.** Med Ergan kystfort har kommunen en viktig historisk tilknytning til siste verdenskrig og okkupasjonsmaktens tilstedeværelse. Det er både synlige og konkrete spor etter disse årene, men også historier og personlige erfaringer som er gjengitt muntlig og delvis overført til tekster, er av betydning i et bevaringsperspektiv.
4. **Kirker og gravsteder.** Kirkene, og prestene som fulgte med, har hatt stor betydning for folk opp gjennom alle tider. De representerte «øvrigheten» lenge før det kommunale forvaltningsnivået oppstod. Fræna har fire kirker, der Bud kirke er av fylkets eldste trekirker og har 300-årsjubileum i 2017. Det går en tidslinje fra kommunens mange gravrøyser via middelalderkirkegården på Hustad, til nåtid med nye gravferdsritualer som skal imøtekomme det flerkulturelle samfunnets ulike tradisjoner.
5. **Sosialt liv, samfunnsliv.** Hva har bundet folket her ute sammen? Hvor var møtestedene? Stikkord: Samfunnshus, handelssteder, helsetjeneste, skole, kvinners historie

3.3 Utredningsbehov

Det vil være behov for å gå gjennom diverse litteratur og ulike registre. Den regionale delplanen for kulturminner har en nyttig og oppdatert liste over kulturminner og kulturmiljø i Fræna som er av regional og nasjonal verdi. Den er også ellers en kilde til kunnskap i arbeidet med Frænas plan. I tillegg har man ulike databaser med registrerte kulturminner. Fræna har 267 automatisk fredete kulturminner, og av disse er 134 blitt tilstandsregistrert i regi av Riksantikvaren i år. Dette er et svært interessant materiale. Videre er det utarbeidet ulike, relevante rapporter, bl.a.:

NIKU Rapport 52, *Gamle hus da og nå*, status for SEFRAK-registrerte bygninger, Fræna kommune Møre og Romsdal fylke 2010, Åse Dammann

Masteroppgave ved NTNU: *Kystrøyser ved Hustadvika, Fræna kommune, Møre og Romsdal*, Madli Hjermann

Funn og fornminner i Møre og Romsdal, Fræna topografisk-arkeologisk registrering 1975-76, Universitetet i Trondheim

Bokserien *Gammalt frå Fræna*, som har vært gitt ut årlig siden 1981, har samlet både muntlig og skriftlig kunnskap i bokform med mange ulike tema.

Likeledes er kommunens fotoregister og Bygdebok for Fræna, gard og slekt en viktig kilde til kunnskap.

4 Planprosess: organisering, medvirkning og framdrift

4.1 Organisering av arbeidet.

Kulturenheten er prosessansvarlig for planen. Det er svært viktig å involvere bredt både politikere, administrasjon, lokalbefolkning, Møre og Romsdal fylkeskommunes kulturvernseksjon, fagmiljø ved Romsdalsmuseet og andre tilsvarende faginstitusjoner ved behov. Planarbeidet ledes av kultursjefen, som har ansvaret for at arbeidet blir gjennomført i tråd med framdriftsplanen.

Kommunen har fått tilskudd fra Riksantikvaren. Det kan være aktuelt å leie fagfolk med nødvendig fagkompetanse til å gjøre deler av arbeidet. Dette vil bli vurdert når planarbeidet starter og man får oversikt over arbeidsmengde og kompetansebehov. Dette er et stort arbeid og kommer på toppen av ordinære daglige oppgaver for administrasjonen.

Man ser for seg å opprette en styringsgruppe, arbeidsgruppe og en referansegruppe:

Styringsgruppe:

Politisk forankring er viktig. Plan- og utviklingsutvalget (PLØK) er kommunens planutvalg og det er derfor naturlig at PLØK er styringsgruppe. PLØK vil bli forelagt rapporter fra arbeidet gjennom hele prosessen.

Arbeidsgruppe:

Arbeidsgruppen bør bestå av kultursjef, en representant fra planavdelingen, fire representanter fra kommunen som velges ut bl.a. i samråd med kommunens tre sogelag, samt redaktøren i Gammalt frå Fræna som også er ny leder for Fræna kommunes bygdeboknemnd. Fylkeskommunen ved prosjektleder for lokale kulturminneplaner deltar som observatør og rådgiver ved behov.

Referansegruppe:

Denne gruppen bør bestå av formidlingsleder ved Bud Museum, kommuneplanlegger, Fræna Sogelag, Bud Sogelag, Hustad Sogelag og representant fra kommunens avdeling for byggesak. Her kan ulike faginstanser kontaktes ved behov og ulike, mindre grupperinger dannes hvis det er behov for det.

Kultursjefen er bindeleddet mellom gruppene og har ansvaret for å koordinere nødvendig kontakt mellom styringsgruppa og referansegruppa.

4.2 Medvirkning

Det er viktig at kommunens innbyggere involverer seg i planarbeidet. For det første fordi mange sitter med kunnskap om lokale forhold som det er viktig å få kunnskap om. For det andre fordi økt kunnskap og engasjement rundt temaet bedre sikrer eierskap og bevissthet om verdien av kulturarven, og dermed bidrar til en styrket vilje til vern. Av samme grunn er det viktig at kommunens plan- og byggesaksbehandlere involveres i planarbeidet.

I forkant av utarbeiding av planprogrammet har det vært sendt ut brev til kommunens sogelag, velforeninger, museumslag og bygdekvinnelag i kommunen for å orientere om oppstart av arbeidet og med invitasjon til å komme med innspill. I brevet ble det orientert om planprosessen og hvordan man ser for seg medvirkning fra kommunens innbyggere.

I forbindelse med det årlige dialogmøte i februar der kulturenheten inviterer alle lag og organisasjoner til et fellesmøte, var kulturminneplanen ett av tre gruppetema. Her kom det flere god innspill.

Når planprogrammet er vedtatt vil det inviteres til folkemøter, helst i samarbeid med sogelagene. Mål: Orienterer om arbeidet og samle inn så mye lokalkunnskap som mulig. På disse møtene vil kulturvernseksjonen bli invitert til å foredra om særpreg og utviklingstrekk på hvert sted møtene arrangeres, og slik også benytte anledningen til å spre fagkunnskap om kulturminner. Det vil også være ønskelig å ha god dialog med grunneiere der det er naturlig.

4.3 Framdrift

Planarbeidet er tenkt å ha følgende framdriftsplan:

Hovedfase og milepæler	Ansvar	Når
Oppstart planprogram		
Forslag til planprogram	Rådmannen	Vår 2016
Vedtak om oppstart av planprogram	PLØK og kommunestyret	Mai/juni 2016
Planprogram på høring/off. ettersyn	Rådmannen	Juni - august 2016
Vedtak planprogram	PLØK og kommunestyret	September 2016
Gjennomføring av planarbeidet		
Registrering, kartlegging og utarbeiding av planforslag	Arbeidsgruppa	Til sommer 2018
Vedtak om høring/offentlig ettersyn av planforslag	PLØK	Høst 2018
Planutkast på offentlig høring	Rådmannen	Høst 2018
Sluttbehandling	PLØK	Høst 2018
Vedtak av kommunal kulturminneplan	Kommunestyret	Høst 2018